ФІКТИВНІ ШЛЮБИ З ЖІНКАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ: НЕВИДИМА ЕКСПЛУАТАЦІЯ, КРИМІНАЛЬНІ РИЗИКИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

FIGHT FOR RIGHT

actionaid

Фіктивні шлюби з жінками з інвалідністю: невидима експлуатація, кримінальні ризики та виклики для захисту прав людини

Авторка: Людмила Фурсова

Експертне редагування: Юлія Сачук, Ганна Вербицька, Євгенія Булана

Редакторка: Наталія Шишкіна

Дизайн та макетування: Валерія Момот

Дослідження «Фіктивні шлюби з жінками з інвалідністю: невидима експлуатація, кримінальні ризики та виклики для захисту прав людини» підготовлено громадською організацією Fight For Right у першій половині 2026 року за підтримки Action Aid у межах проєкту «Дослідження щодо прав жінок з інвалідністю під час війни та в умовах євроінтеграції».

Передмова

> «Якщо Ви – мама, і прагнете врятувати життя своєму сину, я можу Вас зрозуміти. Але перш ніж робити мені таку пропозицію, прошу подумати й про мене. Я теж людина, я теж маю своє життя, своїх рідних і відповідальність перед ними. Я чиясь донька, і так само хочу себе убезпечити від будь-яких ризиків. Я не хочу нести кримінальної відповідальності, порушувати закон чи жити з думкою, що стала учасницею чогось нечесного або допомогла комусь досягти мети неправомірним шляхом…».

Саме зі слів Каті, однієї з жінок з інвалідністю, котра поділилася з нами своїм досвідом, ми би хотіли розпочати це дослідження. Для нас її слова – це про гідність. Про гідність, якою нерідко нехтують інші, але яка є безцінною для кожної жінки з інвалідністю.

На одному із заходів Fight For Right для жінок з інвалідністю на запитання, чи знають вони щось про одруження задля виїзду чоловіків за кордон, лише одна учасниця відповіла, що почула про це вперше. Всі інші жінки з інвалідністю здебільшого не лише знали про такі випадки, а й самі отримували відповідні пропозиції від знайомих і незнайомих людей. Саме тоді прийшло усвідомлення, що проблема не просто є – вона поступово набуває загрозливих масштабів.

Роками наше суспільство та держава робили жінок з інвалідністю невидимими: їхні потреби ігнорували, перешкоди не усувалися, а право на лідерство ставили під сумнів. Але війна вивернула цю невидимість у цинічний спосіб. Раптом статус інвалідності став для когось омріяним «квитком» чи перепусткою за кордон.

Нам би так хотілося, щоб теми цього дослідження взагалі не було, щоб жінки не ставали об'єктами чужих розрахунків, але реальність виявилася іншою. З одного боку, фіктивний шлюб з жінкою з інвалідністю – це лише один із численних незаконних способів для чоловіків уникнути мобілізації чи виїхати за кордон. З іншого боку, створюється враження, що жінки з інвалідністю втрачають свою суб'єктність, адже під час війни фактично стають товаром. Така заява може видатися занадто гучною. Та окремі жінки з інвалідністю розповідають, як пропозиції отримати гроші за послуги або прохання про допомогу в разі відмови поступово переростають у тиск або навіть шантаж.

Чи можуть жінки з інвалідністю отримати підтримку у випадках тиску або хоча б необхідні консультації? Насправді попросити про допомогу та отримати її можуть лише одиниці.

На жаль, з досвіду роботи гарячої лінії Fight For Right можемо сміливо стверджувати: люди з інвалідністю часто звертаються по допомогу до неурядових організацій саме після марних спроб отримати необхідний захист і підтримку від держави.

Інше наше спостереження за результатами дослідження: ніби всі знають про таку проблему, однак відверто говорити про неї готові одиниці. На нашу думку, визнання наявності проблеми, її масштабів і причин, чому жінки з інвалідністю погоджуються одружитися за винагороду або без неї, є лише першим кроком до її розв'язання. Ба більше, важливим є розуміння причин, чому жінки з інвалідністю погоджуються на такі пропозиції та чому у випадках тиску не звертаються по допомогу до інших людей. Саме робота з жінками з інвалідністю, зокрема надання їм інформації в доступних форматах та, за потреби, правничої чи психологічної підтримки, може допомогти зменшити ризики для самих жінок з інвалідністю.

Отже, перед вами нове дослідження Fight For Right, у якому ми спробували висвітлити проблему використання жінок з інвалідністю задля уникнення мобілізації чи допомоги в перетині кордону чоловікам призовного віку. Нам вдалося поспілкуватися з декількома жінками з інвалідністю, які відверто поділилися своїм досвідом, і ми їм за це щиро вдячні. Ми проаналізували питання ймовірної кримінальної відповідальності саме для жінок з інвалідністю в разі, коли правоохоронні органи змогли довести, що шлюб був укладений з

метою перетину кордону або уникнення мобілізації. А також проаналізували судові справи, де жінок з інвалідністю визнали потерпілими, повідомлення правоохоронних органів тощо. Питання фіктивних шлюбів є складним і має низку причин та наслідків, однак у цьому дослідженні ми зосередилися виключно на можливих наслідках саме для жінок з інвалідністю, на їхній ролі, а також на знаннях і причинах, чому жінки з інвалідністю погоджуються або відмовляються укладати фіктивний шлюб.

І насамкінець хочемо звернутися до жінок з інвалідністю, які будуть читати це дослідження. Наша мета – не просто зібрати інформацію, а спробувати запропонувати рішення, які захистили би жінок з інвалідністю в разі торгівлі людьми, експлуатації чи інших ризиків в умовах війни.

Бути жінкою з інвалідністю в Україні – означає постійно стикатися з низкою викликів. Знаємо, бувають складні моменти в житті, коли не вистачає коштів на ліки чи медичні процедури, коли потрібно зробити вибір між купівлею продуктів і сплатою комуналки, коли потрібно орендувати житло та оплачувати різні послуги, коли ти відчуваєш тиск від знайомих і близьких або залежиш від них – і в усіх цих та схожих ситуаціях ти залишаєшся наодинці із труднощами та перешкодами. Знайти підтримку й справді нелегко. І коли такої миті приходить людина та пропонує «легкі» гроші за, на перший погляд, таку «просту» послугу, як фіктивний шлюб, може здатися, що ось воно, те рішення, що зможе покращити твою ситуацію.

Розуміючи мотивацію такого рішення, хочемо нагадати не лише про ймовірну кримінальну відповідальність у разі виявлення правоохоронними органами фіктивності твого шлюбу, а й про те, що ти можеш зіштовхнутися з низкою ризиків, про які тобі не говорять, коли пропонують шлюб за гроші. Поїздка за кордон зі знайомим чи не дуже знайомим чоловіком – це ризик постраждати від різних видів насильства, це ризик залишитися в іншій країні без коштів і підтримки, це безліч інших ризиків.

Якщо ти зараз перебуваєш у ситуації, коли отримала пропозицію фіктивного шлюбу або шукаєш рішення, як відмовити чи розлучитися, звернися на гарячу лінію Fight For Right 0-800-30-66-33, де можна безоплатно отримати правничу чи психологічну допомогу, а також, за наявності, іншу підтримку.

Людмила Фурсова,

адвокаційна менеджерка та експертка з прав людини,

та адвокаційна команда Fight For Right

Вступ

В Україні майже півтора мільйона дівчат і жінок з інвалідністю. В умовах війни, що вже триває понад 12 років, їхня чисельність лише зростатиме. Дівчата та жінки з інвалідністю зіштовхуються з новими викликами, вплив яких на їхнє життя наразі недостатньо вивчено.

Від початку 2022 року в Україні не було масштабних досліджень щодо впливу війни на права дівчат і жінок з інвалідністю. Наявні дослідження або стосуються окремих прав жінок з інвалідністю, або прав людей з інвалідністю загалом, або взагалі прав людини в умовах війни. Очевидно, що дівчата та жінки з інвалідністю – це неоднорідна група, а отже, неможливо провести єдине дослідження, що віддзеркалило би всі виклики, особливо ті, що з'явилися в умовах війни.

Однією з недосліджених проблем залишається проблема використання жінок з інвалідністю для уникнення мобілізації та / або для перетину кордону чоловіками призовного віку через укладення фіктивних шлюбів. І тут ключовим завданням є пошук причин, чому жінки з інвалідністю погоджуються на фіктивні шлюби, адже розуміння цих причин дасть змогу вживати заходів щодо захисту жінок у ситуаціях, коли вони зіштовхуються з тиском, або надавати їм достатню інформацію в доступних форматах, щоби вони усвідомлювали наслідки своїх дій.

Статистика у сфері інвалідності

Держава не володіє детальною інформацією щодо дівчат і жінок з інвалідністю. Наразі маємо лише загальні дані щодо їхньої чисельності. Станом на 1 січня 2026 року в Україні нараховується 3 337 468 людей з інвалідністю, з яких 1 430 411 дівчат і жінок з інвалідністю (70 137 дівчат віком до 18 років, 168 647 жінок з I групою інвалідності, 524 157 – з II, 667 470 – з III групою інвалідності)[1].

За останні роки маємо дані щодо кількості нових випадків встановлення інвалідності. У 2020 році вперше інвалідність отримали 117 664 людини (52 067 жінок), у 2021 році – 121 049 людей (53 468 жінок), у 2022 році – 145 243 людини (55 028 жінок), у 2023 році – 23 0685 людей (92 580 жінок), у 2024 році – 233 648 (91 869 жінок)[2]. У 2025 році, коли замість медико-соціальних

[1] Лист Міністерства соціальної політики України від 04.05.2026 № 2601-20243/05-26-ЗПІ.
[2] Соціальний захист населення України: стат. зб. 2022. URL: https://stat.gov.ua/uk/publications/sotsialnyy-zakhyst-naselennya-ukrayiny-2022. Соціальний захист населення в Україні: стат. зб. 2024. URL:https://stat.gov.ua/uk/publications/sotsialnyy-zakhyst-naselennya-ukrayiny-2024.

експертних комісій запрацювали експертні команди з оцінювання повсякденного функціонування особи, 202 476 людей отримали статус інвалідності вперше, але дані наразі без дезагрегації за статтю[3].

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України не володіє інформацією щодо кількості людей з інвалідністю, які через війну виїхали з України, однак надало дані щодо кількості внутрішньо переміщених людей. Зокрема, станом на 1 січня 2026 року в Україні 274 019 переміщених людей з інвалідністю, з яких 132 878 жінок (7 372 дівчини з інвалідністю, 9 295 жінок з I групою інвалідності, 44 099 – з II, 72 112 – з III)[4].

Наведені вище статистичні дані підтверджують збільшення кількості людей з інвалідністю в Україні. Це може бути одним із наслідків повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Згадаємо декілька чинників, що впливають і вплинуть на збільшення кількості людей з інвалідністю найближчими роками: руйнування медичної та соціальної інфраструктури; життя без світла та опалення; перебування в постійному стресі; поранення цивільних і військових.

Як зазначено вище, немає детальних досліджень у різних сферах, проте можна виокремити певні ризики, що впливають на життя жінок з інвалідністю або кардинально його змінюють: наприклад, внутрішнє переміщення, інституціоналізація, гендерно зумовлене насильство тощо. Більшість із цих ризиків існувала й до війни, однак перетин різних чинників може посилювати їх: втрата житла чи доходів, брак соціальних й інших послуг, життя без світла чи опалення, посилення залежності від родини тощо. Усе це має непропорційно високий вплив на життя жінок з інвалідністю та потребує окремих досліджень.

Окремо хочемо звернути увагу на дані досліджень Fight For Right щодо доступу жінок з інвалідністю до правничої допомоги (це може бути також індикатором ситуації, яка стосується фіктивних шлюбів), а також на результати опитування жінок з інвалідністю щодо лідерства, де респондентки говорили про низку перешкод, з якими вони стикаються в реальному житті.

Оцінка доступу дівчат і жінок з інвалідністю до правничої допомоги, проведена у 2023 році, засвідчує що, попри значний прогрес у наданні правничої допомоги, жінки та дівчата досі залишаються не охопленими або лише частково охопленими правничою допомогою й часто не знають, куди звертатися по неї. Жінки з інвалідністю назвали такі перешкоди: недоступність приміщень та

---

[3] ЕКОПФО 2025. Перший рік реформи щодо оцінювання повсякденного функціонування особи: аналітичний звіт Міністерства охорони здоров'я. С. 7,19. URL: https://moz.gov.ua/storage/uploads/18bd88d8-8f97-4c91-b463-606a5f22790e/Zvit_EKOPFO.pdf

[4] Лист Міністерства соціальної політики України від 04.05.2026 № 2601-20243/05-26-ЗПІ.

інформації; неможливість комунікувати в доступний для них спосіб; зверхнє або принизливе ставлення[5].

Жінки з інвалідністю відчувають недостатню залученість до життя в суспільстві під час війни: 22% вважають себе включеними до суспільства, 37% оцінюють свій рівень включеності як посередній, 40% відчувають себе виключеними із суспільства. Опитані жінки з інвалідністю називають низку бар'єрів для власного лідерства. Вони говорять про наявність зовнішніх бар'єрів: низький рівень доступності публічних просторів, обмежений доступ до інформації, соціально-економічні бар'єри (незадоволеність базових потреб, стигматизація, маргіналізація, соціальна ізоляція, відсутність послуг підтримки, низька фінансова спроможність, безробіття тощо). Є і внутрішні бар'єри, що також свідчать про ситуацію жінок з інвалідністю в Україні: відчуття меншовартості, високий рівень невпевненості в собі, схильність до поведінкової ролі жертви, надмірне занепокоєння думкою інших людей, страх перед невдачами тощо, недовіра до державних інституцій[6].

Мета дослідження

Актуалізувати статистичні дані щодо дівчат і жінок з інвалідністю в умовах правового режиму воєнного стану, а також охарактеризувати соціально-економічні чинники, правові наслідки та механізми залучення жінок з інвалідністю до схем уникнення мобілізації та / або незаконного перетину кордону чоловіками призовного віку.

Методи дослідження

- Запити на доступ до публічної інформації для збору статистичних даних щодо жінок з інвалідністю;
- аналіз реєстру судових рішень для пошуку вироків за статтями 149 та 332 Кримінального кодексу України, де йдеться про фіктивні шлюби з жінками з інвалідністю задля уникнення мобілізації та / або для перетину кордону;
- надсилання запитів до Національної поліції України та Офісу Генерального прокурора України щодо відкритих кримінальних проваджень;
- проведення глибинних напівструктурованих інтерв'ю з жінками з інвалідністю, котрі мають особистий досвід отримання пропозицій або укладення фіктивних шлюбів;

---

[5] Аналітичний звіт за результатами дослідження «Оцінка бар'єрів і потреб в отриманні правничих послуг дівчатами та жінками з інвалідністю». URL:https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Rezyume-zvitu-Otsinka-bar-yeriv-OON-ZHinky.pdf

[6] Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження «Потенціал лідерства жінок з інвалідністю в Україні під час війни». URL: https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/Analitychnyj-zvit-za-rezultatamy-sotsiologichnogo-doslidzhennya.-POTENTSIAL-LIDERSTVA-ZHINOK-Z-INVALIDNISTYU-V-UKRAYINI-PID-CHAS-VIJNY.pdf

- проведення експертних інтерв'ю з фахівчинями у сфері інклюзії та правозахисту (юристками, адвокатками, експертками НУО) для комплексної оцінки правових і соціальних наслідків фіктивних шлюбів.

Резюме дослідження

> «Шукаю дівчину з інвалідністю I–II групи для фіктивного шлюбу для виїзду за кордон. За оплату»[7].

В Україні з 2022 року з'явилася нова загроза для жінок з інвалідністю. Ідеться про одруження чоловіків призовного віку з жінками з інвалідністю з метою уникнення мобілізації та / або для перетину кордону. Відповідно до «Правил перетинання державного кордону громадянами України» право перетину кордону надається особам, які мають дружину або чоловіка з числа осіб з інвалідністю і супроводжують їх для виїзду за межі України[8]. У статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» зазначено, що не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані, зокрема ті, хто має дружину (чоловіка) з числа осіб з інвалідністю I чи II групи; в наступному пункті також передбачені випадки, коли ця норма стосується людей з III групою інвалідності[9]. Ці дві норми, що в теорії мали би забезпечувати додатковий захист і підтримку жінок з інвалідністю в умовах воєнного стану, призвели до фактичного «полювання» на незаміжніх жінок з інвалідністю.

В інтернеті можна легко знайти оголошення про пошук жінок з інвалідністю для фіктивного шлюбу за певну винагороду або оголошення з відповідними пропозиціями для чоловіків призовного віку. Причин, чому жінки з інвалідністю пристають на такі пропозиції або навіть самі їх ініціюють, чимало. Нерозуміння можливих наслідків, бажання заробити, складний матеріальний стан, тиск від родини – це аж ніяк не всі ймовірні причини.

Для жінок з інвалідністю, згідно з численними повідомленнями в медіа та судовими вироками, фіктивні шлюби не завжди означають лише винагороду. У Єдиному державному реєстрі судових рішень станом на березень 2026 року виявлено 17 вироків жінкам з інвалідністю за незаконне переправлення осіб

---

[7] https://www.facebook.com/groups/465758767655750/posts/1336652377233047/

[8] Відповідно до абзацу третього пункту 2[1] у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану перетинати державний кордон мають право: особи, які мають дружину (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю і супроводжують таких дружину (чоловіка) для виїзду за межі України, за наявності документів (їх нотаріально засвідчених копій), що підтверджують родинні зв'язки, інвалідність. Постанова КМУ від 27.01.1995 № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text

[9] Пункти 11 та 12 частини першої статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text

через державний кордон (стаття 332 Кримінального кодексу України). Однак жінок з інвалідністю можуть визнати й потерпілими відповідно до статті 149 «Торгівля людьми» Кримінального кодексу України (5 вироків).

Ті справи, що потрапили до публічного простору або знайдені в реєстрі, здебільшого стосуються незаконного перетину кордону. Проте з жінками з інвалідністю одружуються й з метою уникнення мобілізації, про що свідчать окремі публікації, надані правоохоронними органами. В Єдиному державному реєстрі судових рішень знайдено справу з Житомирщини, де жінка визнана винною в пособництві в ухиленні від призову на військову службу під час мобілізації (частина п'ята статті 27 та стаття 336 Кримінального кодексу України).

Очевидно, це ще не всі кримінальні провадження, адже пошук здійснювався саме за вироками за відповідними статтями. Можливо, навіть не всі вироки вдалося знайти в системі пошуку Єдиного державного реєстру судових рішень. Частина кримінальних проваджень, про які повідомляли медіа та які не стали публічними, може перебувати на етапі досудового розслідування або ще на розгляді в судах. Ба більше, не всі випадки точно потрапляють у поле зору правоохоронних органів.

На жаль, нам не вдалося поспілкуватися із жінками з інвалідністю, котрі були притягнуті до кримінальної відповідальності, однак декілька жінок з інвалідністю поділилися своїми історіями. Ці історії різні й демонструють, у яких ситуаціях опиняється жінка, коли отримує пропозицію про одруження.

> **Особистий досвід.** Яна (ім'я змінене) – жінка з II групою інвалідності внаслідок генетичного захворювання, близько 30 років, виїхала з територій, де ведуться бойові дії, та наразі сама проживає в центрі для внутрішньо переміщених людей. У жінки ніби є родина, але з нею вона не спілкується. Яна ніде не працює і в цей момент пояснює, що, крім порушень мовлення, їй також дуже складно ходити, тому вона просить інших людей купувати необхідні їй речі за її кошти. Яні не вистачає грошей на життя, про що вона неодноразово згадувала. Її дохід – лише з пенсії у зв'язку з втратою годувальника та допомога як внутрішньо переміщеній людині з інвалідністю.
>
> «Я спочатку не погоджувалася. Але тітка мені постійно дзвонила й питала: "Ну, ти йдеш?". І я погодилася. А куди я могла подітися? Я ще ж вихована людина. Я така людина. Я не могла відмовити», – так Яна розповідає про свій шлюб з двоюрідним братом.
>
> Жінці пояснювали, що це єдина можливість, щоби брат не пішов на війну. Яна не хотіла одружуватися, але рідні її переконали. Жінка з інвалідністю

з сумом і, ймовірно, з образою говорить про агресивну поведінку двоюрідного брата, його спілкування матом, та нарікання щодо необхідності надавати їй підтримку. Поведінка брата змінилася саме після одруження. До речі, тітка Яни обіцяла, що вони будуть допомагати їй, зокрема продуктами харчування. Однак допомога від чоловіка була мінімальною: він інколи приносив їжу, але, за словами жінки, це виглядало так: «Кидав як собаці дві сосиски».

На той момент у Яни зовсім нікого не було, до кого вона могла би звернутися по допомогу чи захист. Лише зараз, коли жінка виїхала з небезпечних територій, вона звернулася за консультаціями щодо розлучення. Документи на розлучення вже подано. Яна пояснює, що вона молода жінка, хоче створити справжню родину, хоче мати підтримку та розуміння, і говорить про відчуття незахищеності.

Іншим жінкам, котрі, як і вона, опинилися під тиском родини, Яна радить тисячу разів подумати перед тим, як погоджуватися на фіктивний шлюб. А тим, хто вже опинився в подібній ситуації, – замислитися про себе та якнайшвидше розлучатися.

Для Яни було складно говорити про свою життєву ситуацію, тому ми не розпитували про подробиці та деталі всіх обставин. У будь-якому разі ця історія про жінку з інвалідністю, родина якої наполягла на її одруженні, а можливість сказати «ні» та розірвати шлюб з'явилася лише після того, як жінка опинилася далеко від своїх рідних.

Масштаби проблеми

Тема є дуже чутливою: неможливо навіть припустити, яка кількість жінок з інвалідністю погоджується на одруження з чоловіками призовного віку, та які наслідки це має для жінок. Ще складнішими виглядають ситуації, коли жінки з інвалідністю одружуються під чиїмось примусом.

Офіційної статистики нам не вдалося знайти. Державна прикордонна служба України не збирає даних щодо кількості жінок з інвалідністю, яким було відмовлено в перетині державного кордону через підозру у фіктивності шлюбу, укладеного з військовозобов'язаними чоловіками з метою незаконного виїзду за кордон[10].

Національна поліція України та Офіс Генерального прокурора України не мають даних щодо кількості жінок з інвалідністю, котрі уклали фіктивний шлюб, і котрим було повідомлено про підозру за статтею 332 Кримінального кодексу України, а також щодо жінок з інвалідністю, які уклали фіктивний шлюб і були

[10] Лист Адміністрації Державної прикордонної служби України від 15.04.2026 № 04.2/ЗГП-580/572.

визнані потерпілими в кримінальному провадженні за статтею 149 Кримінального кодексу України[11].

Також ми звернулися до неурядових організацій, зокрема тих, які надають юридичну та психологічну підтримку жінкам, із проханням поділитися наявною інформацією щодо випадків звернень жінок з інвалідністю з цієї тематики. На жаль, інформації майже немає. ГО «Дівчата» поінформувала, що їм був відомий один випадок, пов'язаний із укладанням фіктивного шлюбу, однак жінка не надала інформованої згоди на поширення навіть знеособленої інформації про неї.

Інформація щодо фіктивних шлюбів із жінками з інвалідністю задля уникнення мобілізації та / або перетину кордону чоловіками призовного віку за останні чотири роки час від часу з'являється в публічному просторі. Здебільшого йдеться про повідомлення різних підрозділів Державної прикордонної служби України, Національної поліції України та органів прокуратури. Ці відомості поширюють інші медіа. Якщо говорити про інформацію від правоохоронних органів, то здебільшого в таких повідомленнях ідеться про жінок з інвалідністю як співучасниць або організаторок схем ухилення від мобілізації, із обов'язковим зазначенням суми коштів, яку мала б отримати жінка з інвалідністю. Водночас повідомлень від правоохоронних органів, у яких жінку з інвалідністю визнано постраждалою, значно менше.

Певно, найбільше повідомлень надходить від Державної прикордонної служби України. Час від часу її представники/-ці повідомляють про затримання подружніх пар, які викликали підозру. Наприклад, у 2023 році в пункті пропуску «Старокозаче» прикордонники Білгород-Дністровського загону виявили чоловіка, дружина якого була старша за нього на 24 роки, а одруження відбулося того самого дня, коли подружжя вирішило виїхати з України. За даними правоохоронців, чоловік скористався оголошенням в інтернеті та мав заплатити за цю послугу 8 тисяч гривень[12].

У 2024 році на Львівщині затримано інше подружжя. За свої послуги жінка після перетинання кордону мала отримати 7 тисяч доларів США[13].

---

[11] Лист Національної поліції України від 17.04.2026 № 564882026 (1594396).
Лист Офісу Генерального прокурора України від 27.04.2026 №30/3-615ВИХ-26.

[12] «Щоб виїхати за кордон у «весільну подорож», одружився з жінкою… старшою на 24 роки, з інвалідністю». URL: https://dpsu.gov.ua/uk/news/37932-SHCHob-viihati-za-kordon-u-vesilnu-podorozh-odruzhivsya-z-zhinkoyu-starshoyu-na-24-roki-z-invalidnistyu?utm_source=chatgpt.com

[13] «Він дивився за кордон, а вона на його гроші: прикордонники Львівського загону викрили псевдоподружжя». URL: https://dpsu.gov.ua/uk/news/43032-Vin-divivsya-zakordon-a-vona-na-yogo-groshi-prikordonniki-Lvivskogo-zagonu-vikrili-psevdopodruzhzhya?utm_source=chatgpt.com

Одне з останніх повідомлень від 4 квітня 2026 року. Тоді прикордонники Чопського загону не пропустили через кордон подружжя, яке викликало підозру. Чоловік зізнався, що шлюб із мешканкою сусіднього села, яка має інвалідність II групи, був потрібен йому лише для виїзду за межі України. За це він сплатив їй 100 000 гривень і мав додати ще 2 500 доларів США після успішного перетину кордону[14].

На сайті Державної прикордонної служби України знайдено ще декілька схожих публікацій, а в одному із повідомлень про такий випадок за листопад 2023 року зазначено: «Лише у цьому місяці викрито п'ять випадків укладення фіктивних шлюбів»[15].

Підрозділи Національної поліції України та Генеральної прокуратури України на своїх сторінках також повідомляють про розкриття відповідних злочинів, проте тут ідеться здебільшого про затримання після одруження та / або після отримання коштів. У кількох повідомленнях є інформація про жінок з інвалідністю як співучасниць кримінальних правопорушень.

Наприклад, за даними слідства, у травні 2023 року три мешканки Костянтинівки переконали 20-річного чоловіка, що для уникнення мобілізації та влаштування на роботу він повинен поїхати з країни. Для цього жінки запропонували йому укласти фіктивний шлюб з однією з них, оскільки вона має II групу інвалідності. Свої послуги жінки оцінили в 270 000 грн. Після отримання пропозиції чоловік звернувся до правоохоронців[16].

Схожі випадки зафіксовано в Одесі, на Волині та Київщині, де жінкам з інвалідністю також оголошено про підозру. Зокрема, жінка з Одеси підшукувала наречених з інвалідністю та організовувала термінову процедуру укладення шлюбу. Чоловіки мали за це заплатити 4 500 доларів США[17].

Інший випадок зафіксовано на Волині, де було викрито діяльність родини, яка займалася незаконним переправленням чоловіків за кордон. За даними слідства,

---

[14] «Шлюб за винагороду». URL: https://dpsu.gov.ua/uk/news/50913-shlyub-za-vinagorodu?utm_source=chatgpt.com

[15] Допис користувача «Західне регіональне управління Держприкордонслужби України – Західний кордон» від 23.11.2023. URL: https://www.facebook.com/zahidnuy.kordon/posts/pfbid035MKBofVo16ZERg1sJc45yF1EuQh83QryUNmqTGqYerssTFtBJxSJpsrj2CyNTKvfl

[16] «Фіктивний шлюб за 270 000 грн: на Донеччині викрито схему незаконного переправлення військовозобов'язаних через держкордон». URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/fiktivnii-slyub-za-270-000-grn-na-doneccini-vikrito-sxemu-nezakonnogo-perepravlennya-viiskovozobovyazanix-cerez-derzkordon

[17] «Фіктивний шлюб із жінкою з інвалідністю: в Одесі викрили чергову схему незаконного виїзду ухилянтів». URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/fiktivnii-slyub-iz-druzinoyu-z-invalidnistyu-v-odesi-vikrili-cergovu-sxemu-nezakonnogo-viyizdu-uxilyantiv

63-річний чоловік із двома доньками, старша з яких має інвалідність II групи, пропонували чоловікам одружитися з цією жінкою за 25 000 доларів[18].

Ще один приклад: 43-річна мешканка Київщини через інтернет підшукувала чоловіків призовного віку і пропонувала одружитися з жінками з інвалідністю. Вартість такої послуги становила 7 000 доларів, з яких 4 000 потрібно було сплатити одразу. За даними правоохоронців, з квітня 2024 року жінка допомогла виїхати з України двом військовозобов'язаним чоловікам[19].

Також трапляються випадки, коли саме жінки з інвалідністю знаходили чоловіків і укладали з ними фіктивні шлюби з метою сприяння їм у перетині кордону. Так, за 2025 рік знаходимо повідомлення про те, що до суду скеровано обвинувальний акт щодо 41-річної жительки Чернігівщини, яка має II групу інвалідності. За даними слідства, на початку серпня 2025 року вона через соціальну мережу познайомилася з мешканцем Кропивницького, котрий хотів виїхати з України. Жінка запропонувала йому укласти фіктивний шлюб, за що очікувала отримати 6 000 доларів США та 96 000 гривень. Коли жінка прибула до Кропивницького, де отримала першу частину домовленої винагороди, її затримали правоохоронці[20].

В іншому випадку 26-річна жінка з Івано-Франківщини, котра має I групу інвалідності, спершу зареєструвала фіктивний шлюб з 26-річним мешканцем Коломийського району. Невдовзі подружжя виїхало за кордон. Згодом в Україну повернулася лише жінка й одразу подала на розлучення, а за тиждень уклала новий шлюб з 33-річним мешканцем Івано-Франківська. Виїхати за кордон вона не встигла, оскільки була викрита правоохоронцями. Її послуги коштували чоловікам 4 000 доларів[21].

Це аж ніяк не всі повідомлення правоохоронних органів, що є у відкритому доступі. З коротких повідомлень складно зробити якісь однозначні висновки. Очевидно, що йдеться про великі кошти, які за одруження та подальший перетин кордону отримують жінки з інвалідністю. Певно, такі великі суми грошей змушують жінок ризикувати. Проте, чи знали жінки про цей ризик?

---

[18] Допис користувача «Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Західного регіону» від 13.10.2025». URL: https://www.facebook.com/spzr.gp.gov.ua/posts/pfbid034h3QEtzUyHo2vMeCWsuC76fkDDo2WuKGRGmNk2J77vnNQPNUNjZ5dF5c7mE7aXytl

[19] «7 000 доларів за шлюб з жінкою з інвалідністю: столичні поліцейські затримали «наречену» та її подругу-сваху». URL: https://kyiv.npu.gov.ua/news/7000-dolariv-za-shliub-z-zhinkoiu-z-invalidnistiu-stolychni-politseiski-zatrymaly-narechenu-ta-ii-podruhu-svakhu

[20] «На Кіровоградщині судитимуть жінку, яка за гроші пропонувала фіктивний шлюб». URL: https://kir.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=404426&fp=201

[21] «Шлюб за 4 тисячі доларів: прикарпатські поліцейські оголосили підозру жінці, яка сприяла незаконному виїзду чоловіків». URL: https://if.npu.gov.ua/news/shliub-za-4-tysiachi-dolariv-prykarpatski-politseiski-oholosyly-pidozru-zhintsi-iaka-spryiala-nezakonnomu-vyizdu-viiskovozoboviazanykh-cholovikiv

Можна припустити, що ні, особливо в перші роки після повномасштабного вторгнення. Наразі інформації у відкритому доступі справді багато, і теоретично можна знайти відомості про те, чому за таку, на перший погляд, просту послугу – одружитися, разом виїхати за кордон і потім розлучитися – пропонуються настільки великі суми.

Причин, через які жінки з інвалідністю погоджуються на такі пропозиції або самостійно їх ініціюють, мабуть, також чимало. Нижче, коли йтиметься про вироки жінкам з інвалідністю за частиною третьою статті 332 Кримінального кодексу України, буде зазначено, що серед причин своїх дій жінки, зокрема, називали складне матеріальне становище та потребу в лікуванні. Також з офіційних повідомлень бачимо, що здебільшого йдеться про два варіанти: або жінка з інвалідністю сама є ініціаторкою та шукає чоловіка для одруження, або до таких схем її залучають інші люди.

У повідомленнях правоохоронних органів знайдено лише декілька публікацій, у яких поінформовано, що жінка з інвалідністю, яка уклала фіктивний шлюб, була визнана потерпілою. Зокрема, в полі зору поліції Вінниччини опинився місцевий депутат, який наприкінці 2024 року домовився з місцевою мешканкою щодо оформлення фіктивного шлюбу з її 19-річною сестрою, котра має інвалідність II групи. Чоловік використав документи про стан здоров'я «дружини» як підставу для звільнення від призову на військову службу. За це депутат пообіцяв сестрі жінки з інвалідністю щомісячну винагороду розміром 3 000 гривень і продуктові набори. Під час розслідування встановлено, що депутат мешкав у заможному будинку, а його «дружина» – в занедбаній хатині без належних побутових умов. Підозру оголошено, зокрема, у вербуванні та переміщенні особи з інвалідністю з метою її подальшої експлуатації (частина друга статті 149 Кримінального кодексу України)[22].

За повідомленням поліції Івано-Франківської області, 62-річний мешканець Долини завербував свою співмешканку, яка має I групу інвалідності для укладення фіктивних шлюбів. Серед знайомих він підшукував чоловіків призовного віку, охочих уникнути мобілізації. Вартість такої «послуги» становила 10 000 доларів США з особи. Слідство встановило, що в такий спосіб

[22] «Купив фіктивний шлюб із жінкою з інвалідністю: Нацполіція та СБУ затримали депутата однієї з міських рад Вінниччини». URL: https://vn.npu.gov.ua/news/kupyv-fiktyvnyi-shliub-iz-zhinkoiu-z-invalidnistiu-natspolitsiia-ta-sbu-zatrymaly-deputata-odniiei-z-miskykh-rad-vinnychchyny?utm_source=chatgpt.com

з жовтня 2024 року чоловік допоміг одному військовозобов'язаному чоловіку виїхати з України[23].

Крім того, викрито 51-річну мешканку Чернігова, котра вербувала жінок з інвалідністю, які перебували в скрутному матеріальному становищі, для укладення фіктивних шлюбів з військовозобов'язаними чоловіками з метою безперешкодного виїзду їх за кордон. Поліцейські встановили, що зловмисниця завербувала чернігівку з інвалідністю та запропонувала їй 1 000 доларів винагороди[24].

Є одне повідомлення, де, ймовірно, вже винесено обвинувальний вирок за статтею 149, оскільки в описі судової справи простежуються збіги з повідомленнями правоохоронних органів. 51-річна львів'янка підшукала жінку з інвалідністю та змусила її укласти фіктивний шлюб зі своїм сином. За це жінці з інвалідністю пообіцяли забезпечувати її матеріально, зокрема допомагати у вирішенні побутових проблем, купувати та доставляти продукти харчування тощо. Уклавши фіктивний шлюб, 32-річний син отримав відстрочку від мобілізації, після чого розірвав шлюб. У подальшому, за сприяння матері, він уклав фіктивний шлюб з іншою жінкою з інвалідністю та виїхав з України[25].

Насправді саме такі випадки потребують додаткової уваги. Жінки з інвалідністю мають різні порушення, зокрема психосоціальну чи інтелектуальну інвалідність, та можуть не усвідомлювати наслідків таких шлюбів. Тут питання не виключно у видах порушень, а у відсутності достатньої інформації у доступних форматах; у відсутності людей чи служб, до яких можна звернутися по допомогу або пораду; у ймовірному тиску з боку рідних чи знайомих, від яких жінки з інвалідністю залежні, та в низці інших причин.

---

[23] Допис користувача «Поліція Івано-Франківської області» у Facebook. URL: https://www.facebook.com/frankivskpolice/posts/%D1%84%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%88%D0%BB%D1%8E%D0%B1-%D0%B7-%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%8E-%D0%B7-%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%97%D0%B7%D0%B4%D1%83-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82/745669081440657/?utm_source=chatgpt.com

[24] «Фіктивний шлюб на людях з інвалідністю: поліцейські Чернігівщини викрили злочинну схему перетину кордону військовозобов'язаним». URL: https://cn.npu.gov.ua/news/fiktyvnyi-shliub-na-liudiakh-z-invalidnistiu-politseiski-chernihivshchyny-vykryly-zlochynnu-skhemu-peretynu-kordonu-viiskovozoboviazanymy

[25] Допис користувача «Поліція Львівської області». URL: https://www.facebook.com/MVS.LVIV/posts/%D1%83-%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%82%D1%8C-%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8E-%D1%8F%D0%BA%D0%B0-%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D1%84%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%88%D0%BB%D1%8E%D0%B1-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%89/1149238277247942/

Якщо жінка з інвалідністю усвідомлює, що інвалідністю можна торгувати в умовах воєнного стану, – це її вибір, і вона має нести відповідальність за свої дії. Але якщо ситуацією жінки з інвалідністю скористалися інші люди, зокрема використовуючи її залежність, у таких умовах вона має отримати захист і необхідну підтримку. З повідомлень у відкритому доступі недостатньо даних, щоби оцінювати роль жінок з інвалідністю в кримінальних правопорушеннях щодо незаконного перетину кордону або незаконного уникнення мобілізації чоловіками призовного віку. Оскільки вже є випадки, що жінок з інвалідністю визнають потерпілими, є сподівання на професійність правоохоронних органів під час кваліфікації злочину, розслідування відповідних справ і врахування всіх обставин.

> **Експертна думка.** Спеціалістка з інклюзії ГО «Дівчата» Марина Сташина-Неймет звертає увагу на кілька складових цієї проблеми, що фактично унеможливлюють виявлення випадків фіктивних шлюбів. Зокрема, вона розповідає про закриті групи в соціальних мережах, де обговорюються деталі: суми, умови, сценарії розлучення, виїзд за кордон, уникнення перевірок. До таких спільнот, зі слів експертки, додають вибірково: мешканок невеликих громад або жінок, які не виходять з дому, безробітних, а також за певним віковим критерієм. Марину свого часу випадково додали до такої спільноти, і вона з огидою згадує вимоги до жінок. Зокрема, йшлося про необхідність виходити з дому в супроводі чоловіка, публікувати світлини лише з ним, нічого не просити та всі свої питання вирішувати самостійно тощо.
>
> Марина припускає, що після укладання шлюбу вимоги до жінки з інвалідністю та контроль за її діями можуть посилюватися. Експертка також звертає увагу на правову необізнаність жінок з інвалідністю та їхніх родин. За її словами, вони не завжди мають доступ до достовірної інформації про правові наслідки таких дій, ризики кримінальної відповідальності або механізми захисту своїх прав. Вона також говорить про практики, коли саме родина жінки з інвалідністю шукає їй «нареченого», щоб зрештою видати заміж «ту бідолашну дівчину» та «допомогти хлопцеві уникнути смерті». Це, на її думку, поширено в невеликих громадах, де сегрегація людей з інвалідністю є більш вираженою, а коло соціальних контактів – обмеженим.

Жінки з інвалідністю можуть нести кримінальну відповідальність за сприяння незаконному перетину кордону. У Єдиному державному реєстрі судових рішень виявлено 17 обвинувальних вироків щодо жінок з інвалідністю за статтею 332 Кримінального кодексу України. Здебільшого жінок визнано винними за частиною першою статті 332 (12 жінок), одну жінку – за частиною

другою, одну – за частиною першою та другою, ще трьох – за частиною третьою статті 332. Нижче в тексті детальніше розглянуто норми окремих частин статті 332, передбачені нею санкції та описано, яку відповідальність зрештою понесли жінки з інвалідністю.

Питання відповідальності чоловіків окремо не розглядали, оскільки метою цього дослідження є оцінка саме ситуації жінок з інвалідністю. Для повноти аналізу використано наявні дані з медіа. За словами речниці Львівської обласної прокуратури Адріани Дмитренко, наданими на запит медіа, відповідальною за переправлення через державний кордон є особа, яка здійснює організаційні дії або будь-яким чином сприяє цьому – шляхом надання вказівок, засобів або усуненням перешкод. Тобто відповідальність за статтею 332 Кримінального кодексу України несе не особа, яка незаконно перетинає кордон, а та, яка організує незаконне переправлення. Вона також зазначила, що чоловіки, котрі укладають фіктивний шлюб для перетину кордону, в таких випадках зазвичай притягуються до адміністративної відповідальності[26].

Що ж ми знаємо про жінок з інвалідністю, які понесли відповідальність за статтею 332 Кримінального кодексу України? Інформації у вироках небагато. У всіх справах наявні дані про групу інвалідності: дві жінки мають I групу інвалідності, сім – II групу, найбільше – вісім жінок із III групою. Інформація про рівень освіти та зайнятість подана не щодо всіх обвинувачених. Одна жінка є студенткою, п’ять мають середню освіту, чотири – середню спеціальну, дві жінки мають вищу освіту. Щодо зайнятості, то більшість жінок з інвалідністю не працює – 7, три працюють, одна є пенсіонеркою; щодо інших інформація не зазначена. Про сімейний стан також відомо небагато: три жінки мають на утриманні дітей. Визначення місця проживання є ускладненим, оскільки у вироках зазвичай зазначено регіон походження, також місце укладення фіктивного шлюбу, що фігурує у справі. Йдеться про Івано-Франківську, Львівську, Житомирську, Вінницьку, Київську, Запорізьку, Чернігівську, Полтавську, Черкаську, Дніпропетровську, Миколаївську, Сумську області та місто Київ.

Отже, розпочнімо з аналізу вироків за частиною першою статті 332 Кримінального кодексу України. У цій частині йдеться про те, що незаконне переправлення осіб через державний кордон України, організація такого переправлення, керівництво такими діями або сприяння порадами, вказівками вчиненню їх, наданням засобів або усуненням перешкод караються позбавленням волі на строк від трьох до п’яти років.

---

[26] «Спочатку відіграємо love story, а потім розійдемося. Як в Україні судять за схеми укладення фіктивних шлюбів для перетину кордону». URL: https://uhilennya-vid-mobilizaciyi-shemi-ta-nas.webflow.io/posts/love-story

Справи щодо жінок, які понесли кримінальну відповідальність за частиною першою статті 332 Кримінального кодексу України, здебільшого є схожими між собою. Насамперед ця схожість полягає в мінімальному обсязі інформації щодо обставин учинення кримінального правопорушення. Зокрема, неможливо визначити, де й за яких обставин жінка познайомилася з чоловіком, з яким уклала фіктивний шлюб. Лише в чотирьох випадках маємо бодай якесь пояснення. Так, в одній справі чоловік є близьким родичем, в іншій – другом дитинства, котрий попросив про допомогу. Ще в одному випадку подруга звернулася до обвинуваченого з проханням допомогти її синові. В останньому випадку жінка вирішила допомогти своєму знайомому й сама запропонувала укласти шлюб для перетину кордону.

У жодній з 12 справ не зазначено, що жінки отримували винагороду за переправлення чоловіків за кордон. Це виглядає закономірним, адже в такому разі могло б ітися про відповідальність за іншою частиною статті 332. Усі 12 жінок визнали свою вину, а вісім із них уклали з прокуратурою угоду про визнання винуватості ще на стадії досудового розслідування.

Є припущення, яке неможливо ані підтвердити, ані спростувати: видається малоймовірним, що жінки з інвалідністю або їхні родини не отримували жодної винагороди за свої послуги. Водночас фактично всі публічні повідомлення від Державної прикордонної служби України супроводжуються інформацією про суму коштів, яку жінка мала отримати за сприяння в незаконному перетині кордону.

Зауважимо, усі виявлені справи розглядали суди Львівської області. Кримінальні провадження розглядали за місцем вчинення кримінального правопорушення, і справді всі виявлені випадки зафіксовані в різних прикордонних пунктах пропуску на території Львівської області.

Водночас за повідомленнями правоохоронних органів, спроби незаконного перетину кордону були зафіксовані й в інших прикордонних областях. Відсутність вироків у інших регіонах можна пояснити недосконалістю системи пошуку судових рішень, іншою правовою кваліфікацією діянь, а також тим, що окремі справи не були передані до суду або на момент дослідження ще не були розглянуті судами.

Вироки в більшості випадків є однаковими. Жінок визнавали винними у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 332 Кримінального кодексу України, та призначали покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки. Заразом на підставі статті 75 Кримінального кодексу України[27] їх звільняли від відбування покарання з

[27] Стаття 75. Звільнення від відбування покарання з випробуванням.

випробуванням, якщо протягом іспитового строку тривалістю один рік вони не вчинять нового кримінального правопорушення та виконають покладені на них обов'язки[28].

З дванадцяти справ є два винятки. У першому випадку іспитовий строк було визначено тривалістю два роки. В другому – жінку визнали винною та призначили узгоджене сторонами угоди покарання із застосуванням статті 69[29] Кримінального кодексу України у виді штрафу розміром 3 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 51 000 грн.

Більшість судових справ є дуже схожими. Зазвичай вони містять загальну інформацію про жінку, відомості про усвідомлення нею факту запровадження в Україні воєнного стану та оголошення мобілізації, дату та місце реєстрації шлюбу, дату спроби перетину державного кордону, визнання вини та щире каяття, обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, а також вирок суду. Це дуже спрощена схема, проте в більшості справ фактичні обставини вчинення кримінального правопорушення майже не описані, окрім дати реєстрації шлюбу та спроби перетину кордону. Різниця переважно полягає в тривалості часу між укладенням шлюбу та спробою виїзду за межі України.

Як приклад наведемо історію Ольги К., хоча саме в цій справі міститься дещо більше деталей. Ольга К.[30] – уродженка Іллінецького району Вінницької області, громадянка України, українка, раніше не судима, має середню освіту, офіційно не працює, заміжня, особа з інвалідністю II групи з дитинства.

У вироку зазначено, що жінка достовірно знала про запровадження воєнного стану та проведення мобілізації, усвідомлювала встановлені обмеження щодо виїзду за межі України громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років, а також знала про право на перетин кордону чоловіками, які супроводжують таких осіб для виїзду за межі України, маючи умисел сприяти незаконному виїзду свого знайомого за межі України.

Подібні формулювання щодо усвідомлення обставин справи, наявності умислу та посилань на відповідні нормативно-правові акти наведені в більшості справ. 17 жовтня 2023 року жінка уклала фіктивний шлюб, а 16 листопада 2023 року подружжя спробувало перетнути кордон України через міжнародний пункт пропуску для автомобільного сполучення «Рава-Руська – Гребенне». З огляду на

---

[28] Відповідно до статті 76 Кримінального кодексу України на особу покладаються такі обов'язки:
- періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання;
- не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

[29] Стаття 69. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

[30] Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 20лютого 2024 року у справі № 444/471/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117099398#

матеріали справи, подружжя було затримане саме в цьому пункті пропуску, оскільки серед досліджених судом документів є протокол з місця події від 16 листопада 2023 року, складений у службовому приміщенні пункту пропуску «Рава-Руська – Гребенне». Можна припустити, що це була не перша спроба перетину кордону, адже серед матеріалів справи наявне рішення Шостого Волинського прикордонного загону Державної прикордонної служби України № 2299 про відмову в перетинанні державного кордону України від 19 жовтня 2023 року.

У судовому засіданні обвинувачена свою вину визнала, щиро розкаялася, повідомила, що сприяла досудовому слідству, зокрема розказала всю правду. Вона пояснила, що з цим чоловіком знайома з дитинства. Він запропонував допомогти йому в перетині кордону, тому вона допомогла безкорисно. Обставинами, що пом'якшують покарання обвинуваченої, суд назвав щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення. Обставин, що обтяжують покарання обвинуваченої, суд не виявив.

Ольга К. визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 332 Кримінального кодексу України. Їй призначено покарання у виді позбавлення волі строком на три роки. На підставі статті 75 Кримінального кодексу України її звільнено від відбування основного покарання з випробовуванням строком на один рік, якщо вона протягом іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення.

У Єдиному державному реєстрі судових рішень виявлено один вирок жінці з інвалідністю за частиною другою статті 332 Кримінального кодексу України. Нагадуємо, що в цій частині йдеться про ті самі дії, що й в частині першій, але вчинені щодо кількох осіб, повторно або за попередньою змовою групою осіб. Такі дії караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Про справу, в якій винною визнано Марію Г.,[31] особу з інвалідністю III групи, частково йтиметься також під час аналізу вироків за статтею 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми». Жінку було визнано винуватою та призначено покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років із позбавленням права займатися діяльністю, пов'язаною з організацією переправлення осіб через державний кордон України строком на три роки. На підставі статті 75 Кримінального кодексу України її було звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням на іспитовий строк тривалістю один рік.

[31] Вирок Мостиського районного суду Львівської області від 23 жовтня 2025 року у справі № 463/5873/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131193761

На окрему увагу заслуговує справа, в якій Наталію Н.,[32] жінку з інвалідністю III групи, було засуджено за частинами першою та другою статті 332 Кримінального кодексу України. Якщо коротко описати обставини цієї справи, то жінка з інвалідністю підшукала чоловіка призовного віку для подальшого укладення фіктивного шлюбу. 28 квітня 2023 року вони уклали шлюб, 15 червня 2023 року вони разом перейшли пішохідний кордон і того самого дня жінка з інвалідністю повернулася в Україну через той самий пункт пропуску, а чоловік на територію України так і не повернувся. У грудні 2023 року Наталія Н. знайшла іншого чоловіка, уклала з ним шлюб 14 грудня, а 14 травня 2024 року знову в пішохідному пункті пропуску «Шегині» перетнула державний кордон і того самого дня повернулася сама в Україну. У вчиненому жінка щиро розкаялася, зазначила, що критично оцінює свої діяння та просила не застосовувати суворого покарання. Наталію Н. було визнано винуватою за частинами першою та другою статті 332 Кримінального кодексу України. Їй призначено покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років із позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю, пов'язаною із перетинанням особами державного кордону України, строком на один рік. На підставі статті 75 Кримінального кодексу України її звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням і встановлено іспитовий строк тривалістю два роки. Львівський апеляційний суд змінив строк випробовування з двох років на один рік[33].

Окремо слід виокремити ще три вироки за частиною третьою статті 332 Кримінального кодексу України. У цій частині йдеться про дії, передбачені частинами першою та другою цієї статті, вчинені організованою групою або з корисливих мотивів, що караються позбавленням волі на строк від семи до дев'яти років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

В усіх трьох вироках за частиною третьою статті 332 Кримінального кодексу України є інформація про кошти, які жінки з інвалідністю отримали за свої послуги, а також коротко – про їхню мотивацію.

Наприклад, Зоряна З.[34] працює бухгалтеркою у військовій частині в Києві та має III групу інвалідності. Вона створила оголошення в Telegram, у якому пропонувала оформлення фіктивної довідки про інвалідність, однак під час особистої зустрічі із зацікавленим чоловіком у квітні 2025 року запропонувала укладення фіктивного шлюбу як спосіб виїзду останнього за кордон. За свої

[32] Вирок Мостиського районного суду Львівської області від 29 грудня 2025 року у справі № 448/893/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133012119

[33] Рішення Львівського апеляційного суду від 04 березня 2026 року у справі № 448/893/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134599343

[34] Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 16 лютого 2026 року у справі № 753/13289/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134079809#

послуги вона просила 9 000 доларів, половину суми чоловік мав їй передати після одруження. Вона повідомила, що потрібно буде краще вивчити особисту інформацію одне про одного, зокрема імена батьків, зробити побільше спільних фото, щоб за необхідності надати їх працівникам Державної прикордонної служби України під час перетину кордону в разі виникнення сумнівів щодо того, чи дійсно вони є сімейною парою та чи давно знають один одного. Жінка свою вину визнала та пояснила свої дії складним матеріальним становищем, станом здоров'я, а також тим, що на її утриманні перебувають батьки.

Зоряна З. визнана винною та отримала покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років, однак її було звільнено від відбування покарання з випробовуванням строком на три роки. Додатково з неї стягнуто витрати за проведення молекулярно-генетичної експертизи розміром 10 602,97 гривень. З огляду на те, що у вироку згадується про знищення фальшивих коштів, можна припустити, що жінку було затримано саме в момент отримання фальшивих коштів після укладення фіктивного шлюбу наприкінці квітня. Обставинами, що пом'якшують покарання, суд визнав щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих обставин, а також добровільне ініціювання питання щодо розірвання фіктивного шлюбу. У вироку також зазначено, що після набрання ним законної сили заставу розміром 242 240 гривень перерахувати на спеціальний рахунок для потреб Збройних Сил України. Крім того, в матеріалах справи, коли йшлося про можливість звільнити від відбування покарання у вигляді позбавлення волі, згадувалася заява батька Зоряни З. щодо можливості спрямувати суму застави на потреби Збройних Сил України. У цій справі є апеляційна скарга, яку подав прокурор, проте наразі незрозуміло, в чому суть незгоди прокурора з вироком суду першої інстанції.

Оксана Л.[35] (жінка з інвалідністю III групи) також була визнана винною за частиною третьою статті 332 Кримінального кодексу України. Їй призначено покарання – п'ять років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських функцій, строком на три роки без конфіскації майна. Водночас її звільнено від відбування основного покарання з випробуванням та встановлено іспитовий строк тривалістю два роки. Крім того, з неї стягнуто на користь держави процесуальні витрати на залучення експертів у розмірі 22 718,40 гривень. Жінка визнала свою вину та зазначила, що до вчинення кримінального правопорушення її спонукали тяжкі життєві

[35] Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 21 березня 2025 року у справі № 462/7585/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126059767

обставини, відсутність коштів, зокрема на проведення необхідного оперативного втручання за станом здоров'я та рекомендаціями лікарів. У рішенні суду враховано обставини життя Оксани Л.: вона має інвалідність III групи, є вдовою (її чоловік загинув під час тимчасової окупації м. Херсона), виховує двох малолітніх дітей 2013 і 2016 років народження, проживає як внутрішньо переміщена особа, винаймає житло із батьком-пенсіонером, у якого онкологічне захворювання, та рідним братом, у якого інвалідність II групи, за якими здійснює догляд, а також офіційно працює адміністраторкою в медичній лабораторії. Жінка розмістила оголошення в Telegram, знайшла чоловіка, від якого мала намір отримати 5 000 доларів як винагороду за укладення фіктивного шлюбу та сприяння в незаконному перетині державного кордону. Після укладення шлюбу та отримання коштів (які були імітаційними) у травні 2024 року її затримали.

Слід виокремити справу Марти О.[36] з Житомира, яку неодноразово згадували медіа для ілюстрації проблематики. Жінка має I групу інвалідності по зору, займається спортом і на момент розгляду справи у суді була студенткою третього курсу одного з вищих навчальних закладів. На відміну від двох попередніх випадків, Марта О. не була ініціаторкою кримінального правопорушення. У цій справі фігурують ще дві людини, матеріали справи щодо яких виділено в окремі провадження. Саме вони запропонували жінці з інвалідністю укласти фіктивний шлюб і разом із чоловіком перетнути кордон України. За це Марті О. запропонували 1 500 доларів, на що вона погодилася. 4 серпня 2022 року уклали шлюб. 16 вересня 2022 року жінка отримала 800 доларів, а решту суми їй мали передати після перетину кордону. Однак того самого дня до справи долучилися правоохоронні органи.

9 вересня 2023 року між прокурором і обвинуваченою укладено угоду про визнання винуватості, згідно з якою Марта О. зобов'язалася співпрацювати у викритті інших співучасників/-ць та вжити заходів щодо розірвання шлюбу. Марту О. визнано винною за частиною третьою статті 332 Кримінального кодексу України та призначено покарання – позбавлення волі строком на п'ять років. Однак її звільнено від відбування покарання з випробуванням строком на два роки. Пошук у Єдиному реєстрі судових рішень за прізвищем, ім'ям та по батькові її фіктивного чоловіка дав лише два результати – його позов щодо розірвання шлюбу та скарга на ухвалу слідчого судді щодо арешту майна; відомостей про притягнення його до відповідальності не виявлено.

> **Особистий досвід.** «Восени 2025 року знайома звернулася до мене з проханням... укласти фіктивний шлюб з її родичем. Я подумала, що це

[36] Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 28 вересня 2023 року у справі № 295/12293/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113782443

спам. Виявилося, вона це пропонувала цілком серйозно. Мовляв, ти ж і так маєш інвалідність, з грошима не дуже, а тут і підзаробиш, і добру справу зробиш. Я нагадала, що вже заміжня понад десять років, а такі пропозиції є протизаконними. У відповідь отримала довгу історію про молодість хлопця, страх смерті та його палке бажання працювати в тилу. Йому дуже потрібна "відмазка" від мобілізації у вигляді "догляду за дружиною-інвалідом. Ти що, не можеш розлучитися зі своїм, швидко одружитися з іншим чоловіком (інструкцію надамо), а потім знову розлучитися та повернутися до першого? Це ж просто!" *(цитата)*. Я знову нагадала про протизаконність таких дій. У відповідь почалися звинувачення в небажанні допомогти, погрози перевірити, наскільки правомірно я отримала саме II групу інвалідності. Довелося пригрозити заявою в поліцію та публічним розголосом. У цій історії я відчула максимальне приниження, втручання в особисте життя та маніпуляцію». Це історія, якою з нами анонімно поділилася жінка з інвалідністю II групи, котра мешкає в одному з міст на Заході України.

Пособництво в ухиленні від мобілізації. У Єдиному державному реєстрі судових рішень вдалося знайти один вирок з Житомирщини, де жінка визнана винною[37] у пособництві в ухиленні від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період (частина п'ята статті 27[38] та стаття 336 Кримінального кодексу України), з призначенням покарання – позбавлення волі строком на три роки. Але на підставі статті 75 Кримінального кодексу України її звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням строком на один рік. Анна М. має II групу інвалідності, не перебуває у шлюбі, має середню освіту та не працює.

Якщо коротко описати суть справи, то влітку 2024 року у військовозобов'язаного чоловіка виник умисел на ухилення від призову на військову службу. З огляду на це, він звернувся до адвоката, щоб отримати відповідну допомогу. Як рішення, адвокат запропонував знайти жінку з інвалідністю з метою укласти фіктивний шлюб. Військовозобов'язаний знайшов жінку з інвалідністю, запропонував їй укласти шлюб, на що вона погодилася. 25 червня 2024 року жінка та чоловік через «Дію» подали необхідні документи для реєстрації шлюбу, однак вказану заяву про державну реєстрацію

[37] Вирок Богунського районного суду міста Житомир від 10 грудня 2025 року у справі № 295/16950/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132486660#

[38] Стаття 27 Кримінального кодексу України. Види співучасників.
Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення.

шлюбу відхилили службові особи відділу державної реєстрації актів цивільного стану. 13 жовтня 2025 року між прокурором і обвинуваченою укладено угоду щодо визнання винуватості, відповідно до якої жінка з інвалідністю беззастережно визнала свою вину. Крім того, вона взяла на себе зобов'язання надати під час судового розгляду викривальні свідчення щодо обставин вчинення інкримінованого їй кримінального правопорушення, зокрема обставин участі в його вчиненні інших співучасників.

У вироках за статтею 336 Кримінального кодексу України[39] знайдено лише одну справу, де винним визнано чоловіка, який одружився з жінкою з інвалідністю задля уникнення мобілізації[40]. Чи понесла жінка з інвалідністю якусь відповідальність, встановити не вдалося.

> **Особистий досвід.** «Якщо Ви – мама, і прагнете врятувати життя своєму сину, я можу Вас зрозуміти, але перш ніж робити мені таку пропозицію, прошу подумати й про мене. Я теж людина, я теж маю своє життя, своїх рідних і відповідальність перед ними. Я чиясь донька, і так само хочу себе убезпечити від будь-яких ризиків. Я не хочу нести кримінальної відповідальності, порушувати закон чи жити з думкою, що стала учасницею чогось нечесного або допомогла комусь досягти мети неправомірним шляхом…», – саме так сьогодні Катя відповіла би на пропозицію фіктивного шлюбу, але два роки тому, коли їй запропонували одружитися з чоловіком призовного віку, впоратися з тиском було непросто.
>
> Каті *(ім'я змінене)* 21 рік, у неї інвалідність III групи, вона студентка столичного вищого навчального закладу, а сама родом з одного з обласних центрів. Два роки тому майже одночасно до неї звернулися дві людини з пропозицією одружитися, щоби перетнути кордон. Перший випадок – це знайомий Каті, котрий разом із своєю дівчиною підійшов до неї та попросив її укласти з ним шлюб, запропонувавши щомісячну «зарплату» розміром 5 000 гривень. Дівчина одразу відмовила. А тепер Катя вголос роздумує про ставлення людей до інвалідності: «Цей хлопець якось переконував мене не вказувати в резюме мою інвалідність, бо це мій

---

[39] Стаття 336 Кримінального кодексу України.
Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період - карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

[40] Вирок Чечелівського районного суду міста Дніпра від 25 вересня2025 року у справі № 204/7343/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130495740

мінус як фахівчині, а тепер готовий скористатися моєю інвалідністю, бо тепер ця інвалідність є плюсом для нього».

Інша пропозиція фіктивного шлюбу надійшла орієнтовно за місяць від учительки школи, де свого часу навчалася дівчина. Спочатку вчителька зателефонувала мамі з проханням про одруження Каті з сином призовного віку, а вже мама порадила вирішувати такі питання з Катею безпосередньо. Спочатку дівчина не сказала «ні». Її мама та дві подруги, з якими дівчина радилася, не відмовляли її, аргументуючи це тим, що чотири чи п'ять тисяч доларів (дівчина точно не пам'ятає суми) зайвими не будуть. А вже за тиждень дівчину попросили подати заяву на одруження через «Дію». Саме в цей момент вона замислилася над тим, що відбувається. «Я походила, подумала й вирішила, що не хочу цього робити. Мені загалом це некомфортно. Мене сам факт шлюбу якось обтяжує. Я ніколи цього не зроблю, а тут ще якісь обов'язки, їхати з якимось чоловіком удвох за кордон. Навіть якщо це людина знайома, я не хотіла цього робити», – згадує дівчина про свої роздуми з цього приводу.

Учителька впродовж тривалого часу писала й телефонувала. Просила: «Будь ласка, врятуй мого сина», «ми ж не перший рік знайомі, все буде добре», «більше нічого просити не будемо», «гроші віддамо одразу» тощо. Після свого рішення Катя припинила відповідати на звертання вчительки, а згодом заблокувала її у всіх месенджерах.

Катя з усмішкою згадує, що за кілька днів після відмови хтось з друзів, які знали про цю ситуацію, скинув їй посилання на публікацію про те, що на кордоні затримали фіктивне подружжя, і пожартував, що на їхньому місці могла бути вона. До речі, на той момент Катя не знала про ймовірність понести кримінальну відповідальність за незаконне переправлення чоловіків через кордон, але ця інформація переконала дівчину у правильності рішення, яке вона прийняла.

Нині Катя може згадувати про цей випадок з усмішкою, але насправді це був дуже непростий емоційний період у її житті. «Вчителька ніколи не дзвонила, щоби запитати, як справи, чи привітати з днем народження, а тут раптом згадала, що маю інвалідність, і одразу дзвонить», – згадує дівчина.

Катя рекомендує жінкам з інвалідністю відмовлятися від таких пропозицій. Розмірковуючи про свою ситуацію, вона говорить, що на той момент уже жила в іншому місті, тому могла заблокувати вчительку й не боятися зустріти її десь на вулиці. Протистояти тиску знайомих, якщо живеш в одному маленькому місті, на думку дівчини, дуже складно. «Я не

знала на той момент про ймовірну кримінальну відповідальність, але пригадую, що мені було дуже емоційно важко. Впродовж трьох-чотирьох тижнів доходило до того, що я починала плакати, бо відчувала постійний емоційний тиск. Мене змушували робити те, чого я не хотіла. Це було дуже важко. Я ходила й, не знаю, ніби не розуміла, де перебуваю. Якби не мої подруги, яким я все це виливала та розповідала, як мені важко, не знаю, як би я це витримала», – закінчує свою розповідь Катя.

Вербування жінок з інвалідністю. У Єдиному державному реєстрі судових рішень виявлено п'ять судових вироків п'ятьом особам, серед яких дві жінки і три чоловіки, де їх визнано винними у кримінальних правопорушеннях, зокрема за частинами першою або другою статті 149 Кримінального кодексу України.

Стаття 149 Кримінального кодексу України стосується не лише торгівлі людьми. У першій частині статті йдеться й про вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану. Такі дії караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років. Якщо наведені вище дії вчинені щодо неповнолітнього, або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої (частина друга статті 149).

У статті 149 є примітка, де надано визначення експлуатації. Експлуатація – це всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусова праця або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо. У першій частині статті 149 згадано про вразливий стан особи, а ще в одній примітці зазначено, про що саме йдеться. Під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, а також збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

Нашу увагу привернула справа, яку у вересні 2025 року розглядав Галицький суд міста Львова[41]. Інформації у самій справі не так багато, але ми зауважили, що саме батько жінки з інвалідністю є обвинуваченим у кримінальному правопорушенні. Про саму жінку з інвалідністю інформації також обмаль. Знаємо, що у Марії Б. II група інвалідності із діагнозом «F-07.8 органічні розлади особистості та поведінки внаслідок захворювань, травм і дисфункції. Синдром надцінних ідей». Жінка до суду не з'явилася.

Як зазначено у справі, Ярослав Б. з метою протиправного збагачення в серпні 2023 року, знаючи, що його донька перебуває в уразливому стані через фізичне та матеріальне становище, переконав її укласти шлюб із військовослужбовцем, який бажає звільнитися з військової служби. Для військовослужбовця такий шлюб мав коштувати 200 000 гривень. 29 серпня 2023 року було укладено шлюб.

Чоловік у судовому засіданні свою вину в інкримінованому йому кримінальному правопорушенні визнав повністю, не заперечив фактичних обставин, викладених у обвинувальному акті. У вчиненому щиро розкаявся, просив суд суворо його не карати. Щире каяття суд визнав як пом'якшувальну обставину, а обставин, які би обтяжували покарання, суд не виявив.

Щодо вироку, суд визнав чоловіка винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 149 Кримінального кодексу України та призначив йому покарання – позбавлення волі строком на три роки. Його звільнено від відбування призначеного покарання із випробуванням строком на один рік. Також у дохід держави конфісковано кошти в сумі 1 500 доларів США, проте зі справи незрозуміло походження цих коштів.

У липні 2025 року Личаківський районний суд м. Львова виніс вирок[42] Галині Н., визнав її винною у скоєнні кримінальних правопорушень, передбачених частиною першою статті 149 та частиною другою статті 332 Кримінального кодексу України. Галину Н. звільнено від відбування основного покарання – позбавлення волі на п'ять років, натомість встановлено їй іспитовий строк на один рік. Транспортний засіб, який належав обвинуваченій, примусово безоплатно вилучено у власність держави в порядку спеціальної конфіскації. Можна припустити, що йдеться саме про той випадок, який згаданий при описі публікацій від правоохоронних органів[43].

---

[41] Вирок Залізничного суду міста Львова від 15 вересня 2025 року у страві № 462/6457/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130236220#

[42] Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 29.07.2025 № 463/5959/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129334887

[43] Допис користувача «Поліція Львівської області». URL: https://www.facebook.com/MVS.LVIV/posts/%D1%83-%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1

Галина Н. є вдовою, особою з інвалідністю III групи, бере активну участь у допомозі ЗСУ та вперше вчинила кримінальне правопорушення. Саме ці обставини дали суду змогу дійти висновку щодо можливості її виправлення без реального відбування покарання. До речі, саме в цій справі вчинення кримінального правопорушення щодо людини з інвалідністю було визнано обставиною, що обтяжує покарання обвинуваченої.

Інформації про пані Л., яка є потерпілою, дуже мало, тому складно зрозуміти, де і за яких обставин познайомилися дві жінки. Із опису справи вбачається, що Галина Н., дізнавшись, що пані Л. є особою з II групою інвалідності та перебуває в уразливому стані через скрутне матеріальне становище та незадовільний стан здоров'я, пов'язані з необхідністю дорогого та тривалого лікування тяжкої хвороби, а також із борговими та кредитними зобов'язаннями, запропонувала їй укласти фіктивний шлюб з метою переправлення через державний кордон чоловіка призовного віку, який мав намір виїхати до Республіки Польщі. Деталей про розмір винагороди для пані Л. у справі немає, лише йдеться про обіцянку грошової винагороди, догляду та забезпечення останньої всім необхідним. 10 березня 2023 року укладено шлюб, але що відбувалося далі – незрозуміло. Серед речових доказів є свідоцтво про розірвання шлюбу від 28 червня 2023 року.

На цьому спроба знайти фіктивну дружину для військовозобов'язаного не закінчилася. Галина Н. домовилася з іншою жінкою з інвалідністю III групи з дитинства. 8 липня 2023 року укладено фіктивний шлюб, а 17 квітня 2024 року подружжя перетнуло кордон у напрямку Республіки Польща та чоловік в Україну не повернувся. За поясненнями в суді Галини Н., цей військовозобов'язаний чоловік є її сином. У судовому засіданні вона щиро розкаялася у скоєному, просила суд врахувати, що так вчинила з метою врятувати сина, який після участі у бойових діях перебував у важкому психологічному стані.

Жінка з інвалідністю III групи Марія Г. (її частково вже згадано під час опису вироків за статтею 332) працює медсестрою та має на утриманні малолітню дитину. 25 червня 2025 року на стадії досудового розслідування вона уклала з прокуратурою угоду про визнання винуватості. Жінку визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 332 Кримінального кодексу України, і на підставі статті 75 Кримінального

%96-%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%82%D1%8C-%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8E-%D1%8F%D0%BA%D0%B0-%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D1%84%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%88%D0%BB%D1%8E%D0%B1-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%89/1149238277247942/

кодексу України звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням (іспитовий строк – один рік)[44].

Ще одна справа – з Чернігівщини[45]. Потерпіла Наталія К. пояснила, що обвинувачена у цій справі Олена К. знала про її скрутний матеріальний стан і стан здоров'я, запропонувала їй за винагороду в розмірі 1 000 доларів укласти шлюб із чоловіком, щоб він зміг виїхати за кордон. Наталія К. має II групу інвалідності, встановлену безстроково. З огляду на захворювання вона потребує знеболювальних засобів і ліків, які необхідно приймати щодня. Вона є матір'ю-одиначкою. Пенсія є її єдиним джерелом доходу. В судовому рішенні щодо визнання шлюбу недійсним наведено таке пояснення: «Позивачка є інвалідом II групи, про що у вересні 2020 року отримала пенсійне посвідчення (довічно). У 2018 році в ОСОБА_2 діагностували онкологічне захворювання. Вона проживала разом з матір'ю та неповнолітнім сином, грошей на лікування не вистачало. Відповідач запропонував позивачці одружитися та поїхати за кордон на лікування, фінансові витрати пообіцяв узяти на себе. ОСОБА_2 погодилася на пропозицію відповідача. Після оформлення шлюбу сторони перетнули державний кордон України, перейшовши пішки через пропускний пункт «Шегині». Опинившись у Польщі, відповідач залишив позивачку одну, поїхавши в невідомому напрямку, після чого вона повернулася в Україну»[46].

У цій історії Олена К. виконувала функцію з пошуку жінки з інвалідністю та домовлялася з нею про укладення фіктивного шлюбу. Інформацію про іншу людину, яка розробила цей план, та окреме кримінальне провадження щодо неї знайти в Єдиному державному реєстрі судових рішень не вдалося. Під час спілкування обвинувачена запевнила жінку з інвалідністю у безпечності та безкарності таких дій.

21 липня 2023 року Наталія К. та чоловік призовного віку одружилися, а 26 липня вони прибули до пункту пропуску «Шегині – Медика», де перетнули кордон. У той самий день інша учасниця цієї справи передала Наталії К. частину обіцяної грошової винагороди та наказала не вчиняти жодних дій щодо розірвання шлюбу, щоб чоловік і надалі мав змогу перетинати державний кордон. Жінка з інвалідністю самостійно повернулася в Україну через той самий пункт пропуску.

Обвинувачену Олену К. визнано винною у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених частиною першою статті 149, частиною другою

---

[44] Вирок Мостиського районного суду Львівської області від 22 жовтня 2025 року у справі № 463/5873/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131193761

[45] Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 12 травня 2025 року у справі № 751/2992/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127239992#

[46] Рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 24 жовтня 2025 року у справі № 750/3070/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131233306

статті 332 Кримінального кодексу України. Їй призначено покарання у вигляді пробаційного нагляду строком на шість років шість місяців. На підставі частини першої статті 70[47] Кримінального кодексу України остаточно призначено покарання у виді пробаційного нагляду строком на три роки шість місяців із позбавленням права обіймати посади в Державній прикордонній службі України строком на три роки. Обставинами, що пом'якшують покарання, суд визнав щире каяття та активне сприяння розкриттю злочинів, а обставиною, що обтяжує покарання, – вчинення злочину з використанням умов воєнного стану.

Насправді в цій справі є ще один важливий момент. 4 березня 2025 року Наталія К. звернулася до суду з позовом до відповідача (фіктивного чоловіка), в якому просила визнати шлюб недійсним з моменту його укладення (21 липня 2023 року). Рішення щодо визнання шлюбу недійсним суд ухвалив лише 24 жовтня 2025 року. Одним із доказів недійсності шлюбу суд використав описане вище рішення Новозаводського районного суду міста Чернігова від 12 травня 2025 року у справі № 751/2992/25. Розгляд справи затягнувся, зокрема через те, що 7 травня 2025 року відповідач засобами електронного поштового зв'язку подав до суду заяву, в якій просив надати сторонам строк для примирення з метою збереження сім'ї, зазначивши, що категорично заперечує проти задоволення позову. У судовому засіданні позивачка позов підтримала, просила його задовольнити, однак представниця відповідача позов не визнала та просила відмовити в його задоволенні.

Ми не можемо зробити однозначних висновків, оскільки керуємося лише тим, що бачимо в матеріалах судової справи. Проте навіть у випадку, коли жінку з інвалідністю визнано потерпілою в кримінальному провадженні, їй знадобилося понад пів року, щоби в судовому порядку домогтися визнання укладеного шлюбу недійсним.

У Єдиному державному реєстрі судових рішень виявлено ще два вироки щодо двох чоловіків з Волині[48] [49]. Про потерпілу Ольгу М. інформації майже немає. У рішенні зазначено, що вона має II групу інвалідності та перебуває в уразливому стані через скрутне матеріальне становище. За укладання шлюбу та виїзд з фіктивним чоловіком за кордон жінці пообіцяли 500 доларів США, встановлення зубних протезів (щелепи) та виготовлення паспорта для виїзду за кордон. До речі, 500 доларів жінка отримала 27 березня 2024 року після укладення шлюбу. Водночас від військовозобов'язаного за цю «послугу»

[47] Стаття 70 Кримінального кодексу України «Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень».
[48] Вирок Ратнівського районного суду Волинської області від 10 квітня 2025 року у справі № 157/2162/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126505246#
[49] Вирок Камінь-Каширського районного суду Волинської області від 14 жовтня 2025 року у справі № 157/1724/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130973228#

спочатку вимагали 10 000 доларів США, а згодом ця цифра зросла до 12 000 доларів.

Андрій Ф. уклав угоду щодо визнання винуватості. У його випадку йдеться не про одне правопорушення. Він також забезпечував внесення відомостей про декількох осіб до інформаційної системи «Шлях», що дало змогу цим чоловікам перетнути кордон. Андрій Ф. визнаний винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених частинами другою та третьою статті 332 та частиною другою статті 149 Кримінального кодексу України. Остаточне покарання призначено у виді пробаційного нагляду строком на п'ять років.

Микола Б. визнаний винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених частиною другою статті 149 та частиною третьою статті 332 Кримінального кодексу України. Обставинами, які пом'якшують покарання обвинуваченого, суд визнав його щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, перебування на його утриманні двох дітей, зокрема здійснення ним опіки над дитиною-сиротою.

Юридичні наслідки фіктивних шлюбів. Адвокатка Наталія Хвищук у коментарі для Fight For Right зазначає, що кримінальна відповідальність – лише один із можливих наслідків. За її словами, є й інші ризики, про які люди не замислюються, укладаючи фіктивний шлюб. До Наталії зверталася жінка з інвалідністю за консультацією щодо можливих наслідків такого шлюбу. Юристка не знає, чи уклала ця жінка шлюб, однак вважає, що усвідомлення можливості кримінальної відповідальності може стати стримувальним чинником.

На запитання щодо можливих труднощів із розлученням адвокатка відповідає, що розірвати шлюб нескладно, навіть якщо інша людина перебуває за кордоном, однак робити це доведеться через суд. Розірвання шлюбу в судовому порядку означає необхідність сплатити судовий збір (принаймні для жінок з III групою інвалідності) та дочекатися рішення суду, адже суду потрібен певний час для повідомлення іншої сторони про розгляд справи.

Оскільки три роки тому Fight For Right проводила дослідження щодо доступу жінок з інвалідністю до правничої допомоги, варто додати до слів юристки, що жінки мають обмежений доступ до інформації з правничих питань, а тому можуть потребувати фахової правничої допомоги. На підтвердження цієї тези є й історія Яни, наведена в цьому дослідженні, яка звернулася до Fight For Right за правничою допомогою щодо розірвання шлюбу.

Отже, Наталія Хвищук пояснює: про те, що шлюб є фіктивним, знають лише ті, хто його уклав, і, можливо, ще кілька людей. Однак відповідно до чинного законодавства двоє людей, які можуть бути ледь знайомими між собою, є подружжям із відповідними правами та обов'язками, зокрема передбаченими Сімейним кодексом України.

«Уявіть, що з Вами щось стається. Цей чоловік, який для Вас фіктивний, для держави є Вашим законним чоловіком і спадкоємцем першої черги. Ця людина має законне право на все Ваше майно. Ми завжди думаємо, що все буде добре, але в житті бувають різні ситуації, і про них потрібно знати». Саме це адвокатка вважає за важливе роз'яснювати жінкам з інвалідністю.

Є ще кілька моментів, про які потрібно знати. «Уявіть, що хтось із подружжя під час шлюбу придбає якесь майно. У разі розлучення інша людина може претендувати на нього. Може бути й ситуація, коли майно придбано до шлюбу, але, наприклад, у кредит, і якщо частину кредиту виплачували вже в шлюбі, то й у такому разі в судовому порядку можна заявити претензії на це майно», – говорить адвокатка про можливі ризики. Наталія також пропонує уявити ситуацію, коли один із подружжя під час шлюбу бере кредит, а інша сторона про це нічого не знає. Водночас кредитні зобов'язання можуть поширюватися й на іншого з подружжя. За словами юристки, ситуації можуть бути різними, і складно заздалегідь передбачити всі можливі юридичні ризики. Теоретично в судовому порядку можна довести, що людина непричетна, наприклад, до кредитних зобов'язань іншої людини, однак це потягне за собою додаткові витрати на правничу допомогу та судова тяганина, яку людина точно не планувала.

У цій частині ми не ставили собі за мету аналізувати дії правоохоронних органів чи оцінювати судові рішення, адже не володіємо достатньою інформацією про конкретні справи та їхні обставини. Під час пошуку інформації було знайдено судове рішення, в якому чоловік оскаржував незаконність дій Державної прикордонної служби, яка відмовила йому у перетині кордону з дружиною з інвалідністю через підозри у фіктивності їхнього шлюбу. Суд, зокрема, зазначив, що органи Державної прикордонної служби не наділені повноваженнями визнавати шлюб фіктивним[50].

У одному з роз'яснень юристів зазначено, що обвинувальні вироки щодо жінок з інвалідністю можливі, зокрема, тому, що обвинувачені укладають із прокурором угоду щодо визнання винуватості або визнають вину під час

[50] Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 16 липня 2025 року у справі № 120/15569/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128889976

судового розгляду. На думку авторів роз'яснення, об'єктивно довести такий злочин можна лише тоді, коли особи самі підтверджують, що укладали фіктивний шлюб з метою перетину державного кордону. У публікації також висловлено припущення, що в окремих випадках на таких осіб міг чинитися тиск, унаслідок чого вони були змушені зізнатися. Наприклад, на кордоні подружжя можуть розмістити в окремих приміщеннях, опитувати, вимагати спільні фотографії та інші докази тривалих стосунків. Водночас автори публікації припускають, що якщо особи не визнають своєї вини, довести фіктивність шлюбу органам досудового розслідування буде вкрай складно[51].

Ми припускаємо, що є чимало випадків, коли жінка з інвалідністю та чоловік у фіктивному шлюбі безперешкодно перетнули державний кордон, коли їх зупиняли, але не знаходили достатніх підстав для відкриття кримінального провадження, або коли кримінальне провадження закривали ще на стадії досудового розслідування. Водночас можна очікувати, що правоохоронні органи й надалі докладатимуть зусиль для виявлення таких випадків, і очевидно, що люди, котрі займаються організацією подібних схем, намагатимуться враховувати нові ризики та змінювати способи своєї діяльності. Але складається враження, що в цій ситуації найбільшу відповідальність несуть саме жінки з інвалідністю. Із судових рішень (інформації в них дуже мало) іноді складно зрозуміти, чому той чи інший випадок кваліфіковано за статтею 332, а не за статтею 149 Кримінального кодексу України, особливо коли жінку з інвалідністю до вчинення правопорушення залучили інші особи.

У цій частині дослідження для нас було важливо показати, що одруження з чоловіком заради уникнення ним мобілізації чи перетину державного кордону не завжди означає для жінки з інвалідністю лише матеріальну винагороду. Ухвалюючи таке рішення, навряд ці жінки замислювалися про можливу кримінальну відповідальність.

Висновки та рекомендації

Проблема використання одруження з жінками з інвалідністю заради уникнення мобілізації та / або перетину державного кордону чоловіками призовного віку залишається замовчуваною, а подекуди навіть табуйованою. Про неї знає багато людей, однак відкрито говорити готові одиниці. У відкритому доступі є чимало інформації, особливо від правоохоронних органів. Водночас вона здебільшого зводиться до повідомлень про затримання на кордоні, суми винагороди, яку мала отримати жінка з інвалідністю, викриття окремих осіб чи організованих груп, що «професійно» займаються організацією укладення фіктивних шлюбів, або до інформації про обвинувальні вироки судів. Є окремі журналістські

[51] Чому в Україні зростає попит на фіктивні шлюби з жінками з інвалідністю. URL: https://knpartners.com.ua/chomu-v-ukraini-zrostaie-popit-na-fiktivni-shljubi-z-zhinkami-z-invalidnistju/

розслідування[52] [53], автори яких намагалися розглянути проблему з різних сторін, проте, на нашу думку, у публічному просторі все ще бракує інформації про цю проблему з погляду самих жінок з інвалідністю.

Дослідження засвідчує, що жінки з інвалідністю не є однорідною групою, а обставини їхньої участі в таких схемах можуть суттєво відрізнятися. Вони мають різний рівень освіти; неоднаковий доступ до працевлаштування; хтось перебуває у шлюбі, хтось продовжує жити з батьками, а також є самотні; проживають як у великих містах, так і в невеликих населених пунктах; мають різний матеріальний стан; можуть потребувати постійного лікування або дорогих лікарських засобів. Частина жінок може свідомо погоджуватися на укладення фіктивного шлюбу, розраховуючи на матеріальну винагороду. Водночас є підстави вважати, що деякі жінки не повною мірою усвідомлюють правові наслідки своїх дій, перебувають під впливом інших осіб або ухвалюють рішення в умовах складного матеріального становища, соціальної ізоляції чи обмеженого доступу до підтримки.

Занепокоєння викликає той факт, що навіть після кількох років повномасштабної війни правоохоронні органи продовжують виявляти нові випадки організації фіктивних шлюбів для виїзду чоловіків призовного віку за кордон. Це свідчить про збереження попиту на такі схеми та необхідність комплексного реагування на проблему.

Уже на етапі фіналізації цього дослідження в публічному просторі з'явилася ще одна новина про викриття на Харківщині схеми з організації «одружень» для виїзду за кордон[54].

Припускаємо, що жодна з 17 жінок з інвалідністю, обвинувальні вироки щодо яких виявлено в Єдиному державному реєстрі судових рішень, не очікувала понести кримінальну відповідальність за сприяння в незаконному перетині державного кордону.

Із 2022 року Fight For Right активно надає різні види гуманітарної допомоги людям з інвалідністю. І ми часто стикаємося з ситуаціями вкрай складного матеріального стану людей з інвалідністю, коли немає змоги забезпечити себе чи свою родину найнеобхіднішим. Не виправдовуючи дій жінок з інвалідністю, вважаємо, що саме така вразливість стає причиною того, що жінки свідомо або

---

[52] «Спочатку відіграємо love story, а потім розійдемося. Як в Україні судять за схеми укладення фіктивних шлюбів для перетину кордону». URL: https://uhilennya-vid-mobilizaciyi-shemi-ta-nas.webflow.io/posts/love-story

[53] «Одруження наосліп. В Україні бум фіктивних шлюбів з жінками з інвалідністю. NGL.media дослідили, як це працює». URL: https://ngl.media/2024/03/15/odruzhennya-naoslip/

[54] «Фіктивний шлюб з жінкою з інвалідністю для виїзду за кордон: на Харківщині вручили підозри двом чоловікам». URL: https://suspilne.media/kharkiv/1331740-fiktivnij-slub-z-zinkou-z-invalidnistu-dla-viizdu-za-kordon-na-harkivsini-vrucili-pidozri-dvom-colovikam/

несвідомо погоджуються на укладення фіктивних шлюбів. Відсутність належної підтримки, неможливість отримати необхідні послуги чи лікарські засоби, обмежений доступ до правничої або психологічної допомоги – це лише частина чинників, через які жінки з інвалідністю погоджуються на фіктивні шлюби.

Можна наводити численні юридичні аргументи щодо відсутності відповідальності саме за фіктивний шлюб, складності доведення того, що його укладено з метою перетину державного кордону чи уникнення мобілізації. Усе це має важливе теоретичне значення. Водночас наявні вироки свідчать, що саме жінки з інвалідністю несуть кримінальну відповідальність за свої дії. Саме вони, ймовірно, нерідко залишаються сам на сам із правоохоронною системою, якій найпростіше притягнути до відповідальності саме жінку з інвалідністю. Припускаємо, що публічна інформація про можливу кримінальну відповідальність може частково стримувати жінок з інвалідністю від участі в таких схемах, однак цього недостатньо. Ба більше, за публічним образом жінки з інвалідністю як людини, яка нібито отримує значну суму в доларах США за укладення фіктивного шлюбу, ми часто не помічаємо інших історій – тих, у яких рішення про шлюб ухвалювали не самі жінки, а вони могли стати постраждалими від різних видів злочинів.

Щодо рекомендацій, то їх варто об’єднати за кількома складовими. Є загальні перешкоди, що не дають змоги жінкам з інвалідністю отримати належну підтримку, і є питання щодо фіктивних шлюбів та їх наслідків.

Почнімо із загальних рекомендацій. Жодна з наших героїнь не розглядала звернення до держави (під державою маємо на увазі різні структури як на місцевому, так і на національному рівні), щоб отримати допомогу або хоча б консультації. Певне, якби на початковому етапі жінка з інвалідністю знала, що може звернутися за правничою допомогою, повідомити про ймовірний тиск, звернутися без страху до правоохоронних органів, повідомити про домашнє насильство чи отримати підтримку на рівні громади для вирішення своєї складної життєвої ситуації, це дало би змогу жінкам з інвалідністю отримати необхідну інформацію для ухвалення усвідомлених рішень.

Оскільки Fight For Right багато років працює з питаннями інвалідності, зокрема проводить опитування спільноти, ми знаємо, що люди з інвалідністю часто уникають звернень до різних державних органів, адже мають негативний досвід, чи не бачать у представниках та представницях держави тих, хто підтримає у складних ситуаціях.

Отже, перший перелік рекомендацій не стосується безпосередньо питань фіктивних шлюбів, він стосується загалом системи надання послуг та підтримки населенню.

Органам державної влади, зокрема, Міністерству соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерству молоді та спорту України, Міністерству юстиції України, Національній соціальній сервісній службі України, іншим органам влади, а також офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, системі надання безоплатної правничої допомоги, надавачам соціальних послуг, зокрема послуг із запобігання та протидії різним видам насильства, правоохоронним органам, надавачам психологічної підтримки рекомендуємо:

- провести аудит доступності своїх послуг та сервісів. Ідеться не лише про формальний аналіз, що здійснюється, наприклад, для звітності за різними державними та місцевими програмами щодо інвалідності, а реальну оцінку того, чи є послуги та сервіси доступними, зокрема через опитування людей з інвалідністю;
- поширювати інформацію про наявні послуги та про їх доступність для людей з інвалідністю, адже люди можуть навіть не знати, які послуги є і що ними можна скористатися;
- забезпечити доступність послуг та сервісів для різних людей з інвалідністю (фізична доступність, доступ до інформації, зокрема доступність електронних сервісів, інформація жестовою та простою мовою, зміна підходів у ставленні до людей з інвалідністю тощо).

Друга складова рекомендацій стосується роз'яснень з питань фіктивних шлюбів для жінок з інвалідністю у доступних форматах. Зокрема, нині бракує роз'яснень правоохоронних органів щодо ймовірної кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон та за сприяння в ухиленні від мобілізації. Також бракує чіткого алгоритму дій жінки з інвалідністю, яка хоче повідомити правоохоронним органам про пропозицію фіктивного шлюбу.

Такі роз'яснення і звернення від правоохоронних органів сприятимуть отриманню жінками з інвалідністю необхідної інформації для усвідомлення наслідків фіктивного шлюбу, а також це змінить ставлення жінок до правоохоронних органів з тих, хто карає, на тих, хто надає підтримку, прагне запобігти злочину.

Правоохоронним органам, надавачам безоплатної правничої допомоги та неурядовим організаціям, які працюють з правами людей з інвалідністю та правами жінок рекомендуємо:

- розробити інструкції для жінок з інвалідністю, а також для інших людей з їхнього оточення (родичі, знайомі, друзі) про те, як діяти, куди звертатися, якщо вони отримують пропозицію фіктивного шлюбу або коли пропозиція перетворюється в тиск чи шантаж.

Додатково: якщо інформацію про ймовірну кримінальну відповідальність ще можна знайти в інтернеті, то інформації про інші наслідки фіктивного шлюбу майже немає у відкритому доступі. У цьому контексті важливі роз'яснення, зокрема від системи безоплатної правничої допомоги, про можливі правові наслідки фіктивного шлюбу.

Безоплатній правничій допомозі рекомендуємо:

- створити роз'яснення про приховані цивільні ризики: майно, поділ майна при розлученні, спільні зобов'язання за кредитами, можливість для фіктивного чоловіка стати спадкоємцем першої лінії.

Ба більше, фіктивні шлюби з жінками з інвалідністю є соціальною проблемою, наслідки якої здебільшого відображаються саме на жінках з інвалідністю. У публічному висвітленні цієї проблеми варто говорити не лише про кримінальну відповідальність та юридичні наслідки фіктивного шлюбу, а й звернути увагу на високі ризики експлуатації, різних видів насильства, примусу та інших ризиків для жінок з інвалідністю. З огляду на це, важливі роз'яснення з питань, де вони можуть отримати підтримку.

Правоохоронним органам, медіа, неурядовим організаціям, організаціям, які працюють у захисті прав дівчат і жінок рекомендуємо:

- у публічному просторі змінити акцент із кримінальної відповідальності та «легкого» заробітку на ймовірні ризики для жінок з інвалідністю – експлуатація, торгівля людьми, насильство;
- підготувати додаткові роз'яснення щодо того, де жінки з інвалідністю можуть отримати підтримку у випадках насильства, тиску тощо.

У передмові є звернення до жінок з інвалідністю, чому їм не варто погоджуватися, і поготів ініціювати фіктивні шлюби, а тут лише хочемо додати кілька висновків з цього дослідження. Межа між «легким» заробітком, кримінальною відповідальністю та можливістю постраждати від різних видів насильства є дуже тонкою. Нам би дуже хотілося, щоб жінки з інвалідністю відмовлялися від таких пропозицій через захист власної гідності та неприйнятність торгівлі своїм статусом під час війни. Проте ми розуміємо, що захищати гідність наодинці зі скрутою неможливо. Тому робота із системними викликами – це єдиний спосіб подолати проблему фіктивних шлюбів та захистити жінок з інвалідністю від різних ризиків.